

СУДОУСТРІЙ ТА СУДОВА ПРАКТИКА; ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

Сокур Т.А.,
доктор філософії, доцент,
доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права
Національного університету «Запорізька політехніка»
<https://orcid.org/0000-0002-2061-2229>

Кузьмін В.В.,
кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри «Психологія»
Національного університету «Запорізька політехніка»
<https://orcid.org/0000-0003-4940-9395>

УДК 159.98:34

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2025.4.8>

ПОНЯТТЯ ТА ПРИРОДА КОНФЛІКТІВ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ: ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ І СУЧАСНІ ПІДХОДИ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження зумовлена зростанням ролі психологічних чинників у здійсненні правосуддя та необхідністю глибшого розуміння природи конфліктів, що виникають у судовій діяльності. Сучасні тенденції розвитку правової системи України орієнтовані на утвердження принципів гуманізму, верховенства права та довіри до суду, що неможливо без ефективного врегулювання конфліктів, які супроводжують судовий процес.

Конфлікт у судовій діяльності – це не лише процесуальне зіткнення правових позицій сторін, але й складне психологічне явище, в основі якого лежить зіткнення інтересів, цінностей та емоцій. У цьому контексті постає потреба міждисциплінарного аналізу конфлікту як соціально-правового феномена, що поєднує юридичну, психологічну та етичну складові.

Ступінь наукової розробленості проблеми свідчить, що питання конфлікту в судовій сфері розглядалося у працях як правознавців, так і психологів, однак комплексне дослідження, яке б охоплювало історичний розвиток цього явища в контексті судової діяльності та правової психології, залишається недостатньо опрацьованим.

Мета статті полягає у з'ясуванні сутності судових конфліктів через призму історико-правового аналізу та визначенні психологічних аспектів їхнього виникнення і подолання.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

– дослідити історичні підходи до розуміння конфлікту у правовій науці;

– охарактеризувати поняття і класифікацію судових конфліктів;

– розкрити психологічні чинники, що впливають на динаміку конфліктів у судовій практиці;

– обґрунтувати шляхи вдосконалення судової діяльності на основі психологічного підходу.

Методологічну основу дослідження становлять історико-правовий, системний, порівняльний та психологічний методи, що забезпечують комплексне вивчення досліджуваного феномена.

Історія доводить, що конфлікти були невід'ємною рисою суспільного життя. У давні часи вони розглядалися як природний стан взаємин між людьми. Уже Геракліт вбачав у боротьбі протилежностей рушійну силу розвитку, підкреслюючи, що «ворожнеча» і «війна» є джерелом появи нового в природі й суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Розпочинаючи дослідження, зауважимо, що з розвитком суспільства розширюється коло прав і свобод людини та громадянина, які реалізуються на практиці. Це сукупно об'єктивно змінює умови життя, викликає зіткнення інтересів суб'єктів у судових процесах. Разом з умовами змінюються економічні, політичні, соціальні передумови і наслідки конфліктів. Важливою основою взаємин між учасниками судових процесів мають бути принципи поваги і компромісу, які сприяють збереженню справедливості. Однак, навіть у найсприятливіших умовах життя суспільства уникнути конфліктів у судовій сфері важко. Саме тому протягом всієї історії людства конфлікти розглядаються як «атрибут

суспільного життя, неодмінна і важлива умова суспільного буття» [14, с. 15]. Безумовно, можна спробувати ігнорувати конфлікти як форму взаємодії протилежних інтересів у судових процесах, проте такі спроби приречені на невдачу. Це підкреслює важливість переоцінки місця і ролі конфліктів у правовій та судовій практиці [7, с. 105].

Еволюція суспільства, включно з судовою системою, є складним процесом, який полягає у виникненні, зміні та вирішенні суперечностей. Як показує багатовікова історія, суперечності інтересів існували завжди, і наскільки далеко сучасна наука не зазірала б у минуле суспільного або правового розвитку – всюди знаходилися конфлікти. Це підтверджується тим, що багатовікова історія має свої традиції нагромадження ідей щодо конфліктів, їх причин, а також способів запобігання та розв'язання у різних сферах життя, зокрема в судових справах.

Спочатку конфлікти вважалися звичайними явищами у людських спільнотах і тривалий час не ставали об'єктом наукового дослідження, хоч про них згадувалося навіть у стародавніх пам'ятках. Деякі вчені засуджували сварки та суперечки між людьми, радили їх уникати. Інші ж, як наприклад, Геракліт, вважали, що у протиріччях народжується істина, а сутички є необхідним елементом будь-якого розвитку, в тому числі і судового процесу. Він першим серед філософів звернув увагу на роль боротьби протилежностей як загального закону, що діє як у природі, так і в суспільстві. Геракліт зазначав, що «ворожнеча» і «війна» є «джерелом появи нового у світі» [1, с. 19]. Ці ідеї пізніше розвивали Сократ, Платон, Полібій, Епікур та інші мислителі.

Епоха Відродження принесла критичне засудження соціальних та збройних конфліктів з боку видатних гуманістів, таких як Т. Мор, Е. Роттердамський, Ф. Рабле та Ф. Бекон [8, с. 18]. Їхні думки заклали підвалини для сучасних поглядів на конфлікти в суспільстві, зокрема в правовій сфері, акцентуючи на важливості мирного вирішення суперечок.

Політична та правова думка Стародавньої Індії формувалася під впливом міфічних та релігійних уявлень. Це знайшло відображення у таких джерелах, як Веди (II тис. до н.е.), Упанішади (IX–VI ст. до н.е.), Закони Ману (II ст. до н.е.) тощо. Каста брахманів встановлювала правові норми, які регулювали соціально-політичне та духовне життя давньоіндійського суспільства [3, с. 230]. Подібно до цього, судова система су-

часності вимагає чітких правових норм та механізмів вирішення конфліктів, що виникають у судових процесах, щоб забезпечити справедливість та рівновагу в суспільстві.

Якщо звернутися до історії Римської держави, то витоки правового врегулювання конфліктів можна знайти у Законах XII таблиць (451–449 рр. до н.е.). У цих документах були встановлені правові норми, що регулювали взаємовідносини між громадянами та забезпечували розв'язання конфліктних ситуацій різного рівня [11, с. 140]. Окрім того, важливо звернути увагу на конфліктологічні аспекти правових пам'яток Київської Русі X століття. Формування правової системи Київської Русі проходило під значним впливом Візантії, але при цьому зберігалось і власне правове підґрунтя. Якщо розглянути такі джерела, як «Слово про закон і благодать» Іларіона, «Повість минулих літ» Нестора, «Повчання» Володимира Мономаха, «Слово» та «Маління» Данила Заточника, то можна побачити роздуми про причини соціальних суперечностей, засудження міжособистісних конфліктів та феодалських війн, а також шляхи їх попередження та усунення [2, с. 19].

Також варто згадати відомий збірник законів «Руська правда», який регулював в основному кримінально-правові та майнові конфлікти. Виникнення давньоруського права сприяло закріпленню норм, які забезпечували вирішення конфліктів у суспільстві.

Епоха Просвітництва принесла новий підхід до дослідження конфліктів, пропонуючи нове бачення їх вирішення. У період формування та розвитку громадянського суспільства з'явилися праці Т. Гоббса, Ш. Л. Монтеск'є, Ж. Ж. Руссо, І. Канта, Г. Гегеля. Від ідеї «війни всіх проти всіх», яку повинна врегулювати держава, до концепції суспільного договору, де всі домовляються про спільне існування, ці мислителі пропонували різні підходи до згладжування конфліктів між владою та підпорядкуванням.

Проте в той час конфлікти розглядалися здебільшого в контексті політико-правових досліджень і не були предметом окремого вивчення. Лише з виникненням соціології конфлікти почали сприйматися з нових позицій. У працях таких учених, як Г. Спенсер, М. Вебер, Г. Зімель, В. Парето, можна знайти основи нової конфліктологічної концепції. Відтоді соціологи та фундаменталісти почали протистояти у своїх поглядах на конфлікт. Перші бачили конфлікт як природне явище, другі ж розглядали його виключно як негативне [15, с. 31].

Новий етап у розумінні соціальних конфліктів та виокремленні поняття правового конфлікту розпочався в XIX столітті, коли відбувалися значні зміни в економічній, політичній та духовній сферах життя. Конфлікти та зіткнення інтересів стали не лише можливими, а й неминучими аспектами соціальної реальності.

Створення науки про правові конфлікти стало можливим завдяки розвитку конфліктології як окремої галузі знань, витоки якої беруть свій початок з вчення Дарвіна про еволюцію, що заклало основу для соціального дарвінізму. Цей процес відзначав перехід від філософського осмислення суспільних відносин до наукових теоретичних побудов, базованих на узагальненні емпіричних даних, отриманих за допомогою методів науки.

У 1950-х роках на Заході розпочалося становлення конфліктології як науки. Виділяють два основних етапи її розвитку. Перший етап (1950–1970 рр.) був присвячений становленню соціології конфліктів, зокрема й судових, де вивчалися причини їх виникнення, функції конфліктів та їх динаміка. Саме в цей період були зроблені спроби створити загальну теорію конфліктів (К. Боулдінг, Л. Крісберг, К. Фінк та ін.). Другий етап (1980–2000 рр.) характеризується активною розробкою методів вирішення та попередження конфліктів, включно з судовими. Такі вчені, як Т. Боттомор, М. Дойч, М. Крозьє, Р. Снайдер, Т. Шеллінг та інші, зробили значний внесок у розробку понятійного апарату для дослідження конфліктів, розкрили їх природу, механізми виникнення та розвитку, а також способи контролю та регулювання, що є особливо актуальними в контексті судових розглядів.

В Україні проблема конфліктів тривалий час не була об'єктом наукового дослідження, оскільки вважалося, що радянське суспільство функціонує безконфліктно. Однак із початку 1920-х років у юридичній науці почали з'являтися праці, присвячені конфліктам у різних сферах, зокрема конфлікти в групах, між керівником і підлеглим, сімейні, трудові конфлікти, конфлікти в роботі слідчих органів, а також й у судовій діяльності [4, с. 7].

Це дало поштовх до формування нового наукового напрямку – теорії правових конфліктів, завданням якого стало дослідження ролі конфліктів у суспільному розвитку, соціальному управлінні та гармонізації суспільних і правових відносин, а також вивчення закономірностей виникнення, розвитку і вирішення правових конфліктів.

З'явилися перші наукові праці вітчизняних вчених, присвячені конфліктам у правовій сфері, в яких розглядалися теоретичні й спеціальні аспекти конфліктології. В. Кудрявцев став першим, хто ввів у науковий обіг поняття «юридичний конфлікт», визначив його дефініцію та описав «чисті» і «змішані» конфлікти в юридичній площині.

Якщо звернутися до вітчизняних досліджень, то варто відзначити працю Н. Свиридюк, яка зазначає, що юридичний конфлікт «... відбувається в межах певної процедури, його логічною основою є чітка та переконлива аргументація, а розв'язання такого конфлікту, як правило, формалізоване і санкціоноване волею держави або принципами і нормами права. Таким чином, юридичний конфлікт у широкому розумінні – це будь-який соціальний конфлікт, що має хоча б один елемент із юридичним змістом» [6, с. 18].

Цікавим є також визначення М. Олексюка, який зазначає, що «...юридичний конфлікт є специфічним протистоянням сторін, за якого хоча б один елемент має юридичний характер. Він проявляється у різних формах, використовує різноманітні засоби та відіграє важливу роль у формуванні права і трансформації суспільства» [10, с. 338].

Отже, проведений теоретичний аналіз показав, що наукові погляди на судовий конфлікт пройшли складний шлях розвитку. Однак на сьогодні не сформовано загальноновизнаної теорії судових конфліктів, а також існують розбіжності у методологічних підходах до вивчення цього складного явища. Проблематика судових конфліктів вимагає глибокого наукового аналізу та участі фахівців різних галузей, особливо юристів і суддів, оскільки в межах однієї дисципліни неможливо повністю дослідити всі аспекти цього явища. Таким чином, дослідження судових конфліктів стає новим і важливим напрямом у сучасній науці, що зумовлено нагальною потребою в глибшому розумінні та вирішенні конфліктів у судовій практиці.

Динаміка конфліктів у судовій сфері формується не лише юридичними аспектами, а й комплексом психологічних чинників, які визначають поведінку учасників процесу, їхню взаємодію та здатність до конструктивного вирішення спорів.

Психологічні аспекти судових конфліктів становлять важливий компонент вивчення їхньої природи, динаміки та можливих шляхів вирішення. Психологічний аналіз дозволяє зрозу-

міти внутрішні мотиви, емоційні переживання і установки, які впливають на перебіг судових конфліктів та їхню ескалацію. Це дає можливість розробити більш ефективні стратегії управління конфліктами, враховуючи не лише правову, але й психологічну складову.

Основні психологічні чинники, що впливають на динаміку конфліктів у судовій практиці:

1. *Емоційний стан учасників.* Високий рівень емоційного напруження, тривожність чи агресія можуть ускладнювати комунікацію, а емоційна нестійкість часто призводить до ескалації конфлікту.

2. *Мотивація сторін.* Особисті інтереси – матеріальні, моральні, соціальні, формують ставлення до конфлікту. Якщо мотивація спрямована на «перемогу», а не на справедливе вирішення – конфлікт загострюється.

3. *Когнітивні викривлення.* Учасники схильні сприймати факти вибірково, під впливом упереджень («я правий», «інша сторона винна»), це знижує здатність об'єктивно оцінювати ситуацію.

4. *Рівень правової та психологічної культури.* Уміння висловлювати позицію конструктивно, повага до опонента та суду сприяють зниженню конфліктності. У свою чергу низька культура спілкування або правова необізнаність посилюють протистояння.

5. *Стиль поведінки в конфлікті.* Відповідно до класифікації К. Томаса, сторони можуть обирати стратегії: уникання, пристосування, компроміс, суперництво або співробітництво. Найбільш ефективним для судової практики є співробітництво.

6. *Психологічні особливості судді.* Його емоційна стабільність, рівень емпатії, спроможність до нейтральності та управління напругою визначають темп і результат конфлікту. Уміння судді підтримувати баланс між авторитетом і відкритістю допомагає знизити градус емоцій.

7. *Соціально-психологічні фактори групового впливу.* Тиск громадської думки, присутність медіа, поради адвокатів чи близьких людей можуть підсилювати емоційність і зменшувати готовність до компромісу.

8. *Довіра до судової системи.* Низький рівень довіри породжує в учасників відчуття несправедливості, що підживлює конфлікт, а висока довіра сприяє прийняттю рішень навіть у разі поразки.

Одним із ключових факторів, що впливає на розвиток судових конфліктів, є емоційна напруга сторін. Згідно з дослідженнями Лаза-

руса (1991 р.) щодо стресу та когнітивних оцінок ситуацій, учасники судових процесів часто сприймають їх як загрозливі або такі, що несуть значний ризик для їхніх особистих або соціальних інтересів. Це може спричиняти агресивну поведінку, уникання конструктивної взаємодії та зниження здатності до адекватного оцінювання реальності, що перешкоджає досягненню компромісу.

Крім того, важливо враховувати особистісні характеристики учасників судових конфліктів, оскільки вони визначають поведінкові стратегії в умовах конфлікту. У контексті судових процесів можна говорити про індивідуальні особливості, такі як рівень агресивності, схильність до домінування або підкорення, а також здатність до самоконтролю. Відповідно до теорії трансакційного аналізу (Берн, 1964), поведінка учасників судових конфліктів значною мірою залежить від їхньої «позиції» в конфлікті – активної чи пасивної. Наприклад, люди з високим рівнем агресивності можуть вибирати конфронтаційні стратегії, спрямовані на перемогу будь-якою ціною, що ускладнює пошук компромісу. З іншого боку, особи з високою здатністю до саморегуляції та емпатії можуть бути більш схильними до співпраці та пошуку альтернативних шляхів вирішення конфлікту.

Соціальні установки та стереотипи також відіграють значну роль у розвитку та вирішенні судових конфліктів. Дослідження у сфері соціальної психології свідчать про те, що судові процеси часто сприймаються як змагання між сторонами, де одна повинна перемогти, а інша зазнати поразки. Таке сприйняття призводить до формування стереотипів щодо сторін конфлікту, що впливає не лише на їхню поведінку, але й на рішення суддів та адвокатів. Згідно з теорією соціальної ідентичності (Таджфел, Тернер, 1979), учасники судових процесів можуть ідентифікувати себе з певною соціальною групою, що підсилює конфлікт, особливо у випадках, коли конфлікт зачіпає етнічні, релігійні чи культурні аспекти. Це створює додаткові труднощі у вирішенні конфліктів і потребує спеціальних навичок від суддів та адвокатів для подолання цих упереджень.

Психологічні процеси сприйняття та комунікації між учасниками судового процесу є ще одним важливим аспектом, який впливає на конфлікти. Відповідно до досліджень М. Вебера щодо соціальної взаємодії, неправильне розуміння намірів і позицій іншої сторони може стати джерелом додаткового конфлікту. Це особли-

во важливо в судових процесах, де комунікація між сторонами часто є формальною і опосередкованою через адвокатів або суддів. Недостатня інформація, викривлення або емоційне напруження можуть призводити до ескалації конфліктів і створювати бар'єри для їх мирного вирішення. Ефективна комунікація є ключовим елементом для зменшення напруги та створення умов для конструктивного діалогу між сторонами [12, с. 35].

Окремо слід зазначити, що судовий процес, як правило, передбачає чітко визначені ролі для його учасників. Згідно з дослідженнями Гоффмана про рольову поведінку, судді та адвокати часто сприймаються як авторитетні фігури, чия роль полягає у встановленні порядку та вирішенні конфліктів. Однак, при неефективному виконанні своїх функцій вони можуть стати джерелом додаткових конфліктних ситуацій. Адвокати можуть підбурювати сторони до ескалації конфліктів заради досягнення тактичних переваг у процесі, що лише ускладнює вирішення конфлікту [1, с. 87].

Для підвищення ефективності судової практики існують різні форми вдосконалення професійної діяльності суддів. Це включає вивчення нових законодавчих актів, їх інтерпретацію та застосування на практиці, а також способи подолання труднощів, які можуть знижувати ефективність роботи судді, зокрема навантаження на суддю, зовнішній тиск на прийняття рішень і, попри реформи, незадовільна матеріально-технічна база судів.

Типологія конфліктів є різноманітною. Залежно від суб'єктів конфлікту. Конфлікти можуть бути як між людьми «людина – людина», так і між продуктами їхньої діяльності «людина – норма (закон)».

Перший тип відображає міжособистісні суперечки між учасниками процесу, які виникають через невихованість, нетерпимість або особисту антипатію. Завдання судді полягає у розпізнанні природи конфлікту (об'єктивної чи суб'єктивної) та його своєчасному врегулюванні. Другий тип – зіткнення поведінки особи із законодавчими вимогами (наприклад, кримінальні злочини), які виникають через недосконалість законодавства.

Наприклад, коли прокурор перебиває виступ адвоката, це створює суб'єктивний конфлікт типу «людина – людина» (через неповагу до колеги) і конфлікт «людина – закон», оскільки будь-які висловлювання дозволяються тільки через звернення до судді. У обох ви-

падках суддя повинен насамперед з'ясувати: чи є цей конфлікт об'єктивним за своєю природою, чи в ньому присутній особистісний компонент (негативне ставлення одного учасника до іншого) та погасити такі конфлікти, спираючись або на застосування санкцій (що відбувається найчастіше), або на знання психологічних особливостей представників певних соціальних або професійних груп [16, с. 82].

Саме конфлікти типу «людина – людина» найчастіше згадуються, коли йдеться про конфліктні ситуації під час судових засідань. Запобігти цьому конфлікту в межах судового процесу неможливо, оскільки його запобігання є результатом профілактичної діяльності щодо попередження злочинності [9, с. 201].

Причиною суб'єктивних антагоністичних тенденцій є не зовнішні обставини, а особистісні характеристики учасників конфлікту, такі як нестриманість, невихованість, негативне ставлення до представників певних соціальних чи професійних груп [13, с. 79].

Висновки. Таким чином, психологічні аспекти судових конфліктів охоплюють широкий спектр факторів, розуміння яких є важливим для розробки ефективних стратегій управління та вирішення судових конфліктів, що сприятиме справедливості, зниженню напруги та забезпеченню правосуддя в рамках судового процесу.

У результаті проведеного дослідження з'ясовано, що конфлікти у судовій діяльності є невід'ємним елементом функціонування системи правосуддя, оскільки вони виникають у процесі реалізації принципу змагальності та забезпечення прав сторін. Судовий конфлікт має подвійний характер – юридичний і психологічний: з одного боку, він є формою правового протистояння, а з іншого – виявом міжособистісної взаємодії, що супроводжується емоційною напругою та когнітивними упередженнями.

Історико-правовий аналіз свідчить, що у різні епохи конфлікти в судочинстві сприймалися по-різному – від карального чи ритуального врегулювання до гуманістичної концепції правосуддя, зорієнтованої на досягнення соціальної згоди. У сучасному контексті конфлікт у суді розглядається не лише як проблема, а як ресурс розвитку правової системи, що стимулює вдосконалення процедур, підвищення професійної компетентності суддів і розвиток суддівської етики.

Проведений аналіз показав, що конфлікти у судовій діяльності є природним елементом змагального процесу та виконують як руйнівну,

так і конструктивну функцію. Судові конфлікти мають подвійний характер: юридичний та психологічний, а їх ефективне вирішення можливе лише за умови комплексного підходу.

Історико-правовий розвиток показує еволюцію поглядів на конфлікти – від визнання їх неминучості до формування гуманістичної моделі правосуддя, спрямованої на досягнення балансу та соціальної згоди.

Психологічний аналіз дозволяє пояснити механізми ескалації судових конфліктів, а також визначити шляхи їх конструктивного врегулювання через управління емоціями, долання ког-

нітивних викривлень, удосконалення комунікації та розвиток професійних компетенцій суддів.

Перспективи подальших досліджень полягають у:

- розробці психологічних програм підготовки суддів;
- застосуванні медіаційних технологій;
- поглибленні досліджень емоційних і когнітивних процесів у судовій діяльності;
- удосконаленні інституційних механізмів запобігання конфліктам;
- вивченні міжнародного досвіду врегулювання судових конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти на сучасному етапі державотворення: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2009. 35 с.
2. Беляков К. І. Вступ до інформаційно-правової конфліктології. Право та державне управління, 2013, № 2. С. 19–24.
3. Березовська Л. І., Конц, Т. С. Психологічна готовність студентів до розв'язання конфліктів. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія: Педагогіка та психологія, 2016, Вип. 2. С. 230–233.
4. Бобровник, С. В. Способи вирішення юридичного конфлікту. *Часопис Київського університету права: український науково-теоретичний часопис*, 2004, № 3. С. 7–13.
5. Бобровник С. В. Правовий компроміс і правовий конфлікт у національному законодавстві: деякі аспекти прояву. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*, 2014, Вип. 1. С. 18–21.
6. Дмитрієва Н. В. Психологічні аспекти судової діяльності. Х.: ХНУВС, 2016. 208 с.
7. Жданюк А. Роль конфліктологічної освіти у професійному становленні майбутнього юриста. *Нова педагогічна думка*, 2017, № 2. С. 36–39.
8. Кисельова Т. *Програмний документ «Інтеграція медіації в судову систему України». Альтернативні способи вирішення спорів у контексті судової реформи в Україні. К., квітень 2017. С. 5–36.
9. Конфліктологія: підручник / за ред. Л. М. Герасіної, М. І. Панова. Харків: ХНУВС, 2002. С. 201–202.
10. Мамич М. В. Медіація як технологія врегулювання конфліктів. *Актуальні проблеми держави і права*, 2007, Вип. 34. С. 338–341.
11. Пірен М. І. Конфліктологія: підручник. К.: МАУП, 2003. 360 с.
12. Ремес В. С. *Психологія судової діяльності*. К.: НАПрН України, 2018. 198 с.
13. Сеник О. М. Концептуальні основи методології пізнання правового конфлікту. *Правова інформатика*, 2013. С. 79–85.
14. Сливка С. С. Проблеми філософії права: навч. посіб. Львів, 2016. 160 с.
15. Цюрупа М. В. Основи конфліктології та теорії переговорів: навч. посіб. К.: Кондор, 2010. 172 с.
16. Череватюк В. Б., Сай Р. Інститут примирення та медіація в контексті специфіки ментальності сторін конфлікту. *Наукові праці Національного авіаційного університету*. Серія: *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*, 2018, № 4 (49). С. 81–89.

Сокур Т.А., Кузьмін В.В. ПОНЯТТЯ ТА ПРИРОДА КОНФЛІКТІВ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ: ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ І СУЧАСНІ ПІДХОДИ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Стаття аналізує природу судових конфліктів, поєднуючи історико-правовий і психологічний підходи. Автори показують, що конфлікт завжди був частиною суспільного розвитку: від уявлень античних мислителів про природну взаємодію протилежностей до сучасних теорій, які розглядають конфлікт як конструктивний механізм врегулювання суперечностей. У ХХ столітті сформувалася конфліктологія, а в Україні інтерес до правових конфліктів активізувався лише в період перебудови.

У центрі уваги – подвійна природа судового конфлікту. Юридичний аспект проявляється у зіткненні правових позицій сторін, тоді як психологічний – у протистоянні емоцій, мотивів, цінностей та комунікативних стратегій. Емоційна напруга, когнітивні викривлення, стиль поведінки, рівень правової культури та особистісні риси учасників суттєво впливають на перебіг судової взаємодії. Соціально-психологічні чинники: громадська думка, медіа, стереотипи, рівень довіри до суду – також визначають сприйняття процесу та його результатів.

Розглянуто два основні типи судових конфліктів: «людина – норма» та «людина – людина», причому останній є найпоширенішим і найскладнішим через суб'єктивні емоційні причини. Суддя має вміння розпізнавати джерело конфлікту та регулювати його, не допускаючи загострення.

Автори роблять висновок, що конфлікти є невід'ємною частиною змагального процесу й водночас чинником розвитку правової системи. Сучасний підхід розглядає конфлікт не як загрозу, а як ресурс для вдосконалення судових процедур. Тому важливим є включення психологічної підготовки до навчання суддів і юристів, розвиток навичок саморегуляції та конструктивної комунікації, а також упровадження медіації як ефективного інструмента врегулювання суперечок.

Ключові слова: конфлікт; судова діяльність; правова психологія; судовий процес; емоційна напруга; комунікація; історико-правовий аналіз; суддівська етика.

Sokur T.A., Kuzmin V.V. THE CONCEPT AND NATURE OF CONFLICTS IN THE JUDICIAL SYSTEM: EVOLUTION OF VIEWS AND MODERN APPROACHES IN LEGAL PSYCHOLOGY

The article explores the theoretical, legal, and psychological foundations of conflicts arising within judicial activity. It traces the evolution of ideas about conflict from antiquity to the present, showing how the phenomenon gradually came to be understood as an inherent and indispensable component of justice. Since the judicial process is by nature a mechanism for resolving disputes, the authors emphasize that conflicts are not anomalies but a structural feature of legal proceedings. The growing significance of psychological factors – emotional tension, communication challenges, cognitive biases – underscores the need for a holistic understanding of judicial conflicts.

Through a historical lens, the study identifies key milestones in the development of conflict theory. Ancient thinkers such as Heraclitus viewed conflict as a natural interplay of opposites that drives development. Philosophers of antiquity and the Middle Ages regarded disputes as inevitable but requiring morally guided resolution. During the Enlightenment, conflict came to be seen as a social phenomenon necessitating legal regulation and balance between state and citizen. In the 19th and 20th centuries, with the rise of sociology, conflict became a subject of systematic analysis, ultimately giving rise to conflictology as a distinct discipline. Mid-20th-century scholars advanced the idea of constructive conflict and highlighted the judiciary as a key arena for resolving societal contradictions.

In Ukraine, the study of legal conflicts developed relatively late due to the ideological imposition of a “conflict-free” society. Only from the period of perestroika did Ukrainian scholars begin to conceptualize “legal conflict” as a contradiction with legal content arising within established procedures.

The article analyzes the emotional states of participants, cognitive distortions, motivational factors, behavioral styles, levels of psychological and legal culture, role expectations, and broader social attitudes. Emotional tension is identified as the primary catalyst for conflict escalation, often distorting communication and perception. Personal traits – self-regulation, empathy, dominance, or compliance – significantly influence conflict dynamics, as illustrated through E. Berne’s transactional analysis.

The authors distinguish two principal types of judicial conflicts: “person vs. norm,” which reflects clashes between individual behavior and legal requirements, and “person vs. person,” grounded in interpersonal confrontation. The latter is most common in court and frequently arises from subjective factors such as intolerance or personal hostility. A judge’s responsibility is to discern whether a conflict is objective or subjective and intervene appropriately.

The article concludes that conflicts in judicial activity are natural and, when properly managed, contribute to the development of the legal system. Legal psychology increasingly views conflict not as a destructive force but as a resource for improving judicial procedures and enhancing the quality of justice. The authors advocate integrating psychological training into legal education, strengthening emotional self-regulation and communicative competence, and expanding the use of mediation technologies to bolster trust in the judiciary and advance the principles of humanism and the rule of law.

Key words: conflict, judicial activity, legal psychology, judicial process, emotional tension, communication, historical and legal analysis, judicial ethics.

Дата надходження статті: 26.11.2025

Дата прийняття статті: 18.12.2025

Опубліковано: 29.12.2025

